

УДК 657

Внутрішній аудит як засіб удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості

Подмешальська Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Запорізької державної інженерної академії

Варварін Р.Ю.

студент
Запорізької державної інженерної академії

Розглянуто основи проведення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості на підприємствах. Досліджені фактори, які визначають потребу у внутрішнього аудиту, поставлені його завдання та запропонована зручна схема проведення аудиту поточної дебіторської заборгованості, що дозволить скоротити програму аудиту за обсягом.

Ключові слова: внутрішній аудит, поточна дебіторська заборгованість, бухгалтерський облік, контроль, корпоративне управління, метод, аванс.

Подмешальская Ю.В., Варварин Р.Ю. ВНУТРЕННИЙ АУДИТ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧЕТА И КОНТРОЛЯ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Рассмотрены основы проведения внутреннего аудита текущей дебиторской задолженности на предприятиях. Исследованы факторы, которые определяют потребность во внутреннем аудите, поставлены его задачи и предложена удобная схема проведения аудита текущей дебиторской задолженности, что позволит сократить программу аудита по объему.

Ключевые слова: внутренний аудит, текущая дебиторская задолженность, бухгалтерский учет, контроль, корпоративное управление, метод, аванс.

Podmeshalsky Y.V., Varvarin R.Yu. INTERNAL AUDIT AS A MEANS OF IMPROVING ACCOUNTING AND CONTROL RECEIVABLES

The bases of the use of internal audit of current receivables in enterprises. The reasons for the need to organize the internal audit raised his task and offered convenient scheme audit debetorskoy current debt, which would reduce the program in terms of auditing.

Keywords: internal audit, current accounts receivable, accounting, control, corporate governance, the method advance.

Постановка проблеми. У наш час в Україні відбуваються суттєві зміни у господарській, економічній та соціальній діяльності підприємств. Це призводить до необхідності зміни системи контролю. Задля нормального функціонування усіх сфер національної економіки потрібно, щоб підприємці при прийнятті управлінських рішень мали достовірну інформацію, насамперед про фінансовий стан свого підприємства, зокрема про стан дебіторської заборгованості, про законність та правильність відображення в обліку господарських операцій, пов'язаних з цим об'єктом обліку.

При наявній у нашій країні кризі неплатежів, коли дебіторська заборгованість досягає величезних сум, проведення її внутрішнього аудиту має велику актуальність, оскільки це підштовхує до більш ретельної та регуляр-

ної інвентаризації такої заборгованості та до активного проведення заходів щодо стягнення заборгованості з неплатників своєчасно.

В економічно розвинених державах внутрішній аудит підлягає увазі в тій мірі, як і зовнішній (аудиторські комітети зобов'язані перевіряти всі компанії, акції яких котуються на біржі). Але, якщо становлення зовнішнього аудиту в Україні вже відбулось, то вітчизняний внутрішній аудит і в професійному, і в законодавчому, і в інституціональному аспектах сьогодні знаходиться ще в початковій стадії розвитку.

Внутрішній аудит – це незалежна експертна діяльність аудиторської служби (відділу внутрішнього аудиту, аудитора, бухгалтера на малому підприємстві) суб'єкта господарювання для перевірки і оцінки адекватності, ефективності системи внутрішнього контролю

та якості виконання працівниками визначених обов'язків. Для внутрішнього аудиту стандартів, що його регулюють, немає (за винятком нормативних документів НБУ з регламентації внутрішнього аудиту в комерційних банках України), що зменшує поширення передового досвіду у цій сфері діяльності на інших підприємствах.

Однією з проблем є те, що аудиторів необхідно досягнути такої обізнаності про системи обліку та внутрішнього контролю заборгованості, яка дозволить йому спланувати аудит і розробити ефективний підхід до його проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час вивчення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості були використані матеріали, що містяться в працях вчених у галузі теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту та нормативні документи. Окремі аспекти обліку та внутрішнього аудиту дебіторської заборгованостей розкриті в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, таких, як М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, Л. В. Нападівська, Р. Каплан, Д. Нортон, Сопко В. В., Дон Р. Хенсен, але існує коло питань, які потребують подальшого вивчення, уточнення та систематизації.

Постановка завдання. Мета статті – встановити особливості проведення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості на підприємствах. Для досягнення поставленої мети слід вирішити наступні завдання:

- розкрити економічну сутність і роль внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості;
- сформулювати основні методологічні процедури задля його проведення на підприємствах;
- надати рекомендації стосовно проведення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба у внутрішньому аудиті виникає у зв'язку з тим, що незалежно від якості системи контролю, можливі ненавмисні викривлення реального стану справ. Служба внутрішнього аудиту аналізує звітність підприємства, стан дебіторської заборгованості та надає об'єктивні консультації, спрямовані на вдосконалення діяльності організації, визначає напрямки перспективного розвитку підприємства, і таким чином має серйозний вплив на прийняття управлінських рішень для досягнення конкретних цілей. Суб'єктам господарювання обов'язково необхідно мати

чітко налагоджену систему багаторівневого внутрішнього контролю.

В українських умовах спостерігається бажання власників та керівництва упорядкувати структуру та організацію бізнес-процесів, що може привести до істотної економії коштів компанії. Ті компанії, які планують в короткостроковій або середньостроковій перспективі вийти на міжнародні ринки капіталу постають перед необхідністю створення служб внутрішнього аудиту, що підвищує їх імідж [1].

Таким чином, внутрішній аудит дебіторської заборгованості підприємства допомагає у досягненні поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю і корпоративного управління [2].

При внутрішньому аудиті суми утворення та терміну погашення дебіторської заборгованості виділяється така сукупність завдань:

1. Продаж відтворює дійсні операції (тобто товари відвантажено, а послуги надано).
2. Продаж товарів чи послуг реєструється вчасно і точно у відношенні рахунка, суми і періоду.
3. Грошові надходження відповідають балансовим рахункам дебіторів.
4. Повернення товарів замовниками чи інші резерви затверджуються і реєструються точно у відношенні рахунка, суми і періоду.
5. Усі замовлення відповідним чином затверджуються з урахуванням ризику неплатежу, сумнівні рахунки визнаються і забезпечуються вчасно [3].

Типовий перелік питань при здійсненні внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості матиме вигляд:

1. Одержання авансів не залежить від виписки рахунків.
2. Виписка рахунків і відвантаження не залежать від роботи з коштами й іншим обліком поточної дебіторської заборгованості.
3. Виписка рахунків не залежить від відправлення і збереження ТМЦ.
4. Контроль відповідності вимогам замовника не залежить від існуючої дебіторської заборгованості, бухгалтерського обліку і роботи з грошовими коштами.
5. У випадку виходу у відпустку співробітника, в обов'язок якого входить робота з поточною дебіторською заборгованістю, кого призначають виконувати його обов'язки.
6. Доступ до комп'ютеризованих записів дебіторської заборгованості надається лише

тим особам, яким це необхідно через їхні службові обов'язки.

7. Попередньо пронумеровані документи на відвантаження, рахунки-фактури ведуться з належною перевіркою їх послідовності.

8. Недійсні і невикористані рахунки контролюються.

9. Для виставлення рахунків використовуються затверджені преїскуранти.

10. Переліки рахунків дебіторів з розбивкою по термінах оплати складаються (і регулярно перевіряються) відповідною особою.

11. Виписки по банківському рахунку розносить особа, що не пов'язана з обліком дебіторської заборгованості.

12. Виписані клієнтам рахунки перевіряються відповідною особою перед відвантаженням.

13. Відвантажені кількості звіряються з кількостями, за якими виставляються рахунки-фактури.

14. Детальне звірення аналітичного обліку дебіторської заборгованості із синтетичним рахунком здійснюється власником, менеджером чи іншою відповідною особою.

15. Скарги замовників і питання, пов'язані з виставленням рахунків-фактур, контролюються і вирішуються вчасно [2].

Внутрішній аудит поточної дебіторської заборгованості на підприємстві рекомендується здійснювати за наступними етапами.

Перший етап. Планування аудиту поточної дебіторської заборгованості, який включає розробку двох документів: загального плану аудиторської перевірки; програми аудиторської перевірки; визначення мети та завдання аудиторської перевірки. Загальний план є документом організаційно-методологічного характеру, який містить основні етапи процесу аудиту в логічній послідовності. Зміст та форма Загального плану залежать від розмірів суб'єкта господарювання, складності аудиторської перевірки, конкретних методик і технологій, які застосовуються внутрішнім аудитором. Загальний план складається на весь термін аудиторської перевірки, який поділяється на етапи: підготовчий; фактичний; основний; заключний.

Другий етап – етап фактичної перевірки. Аудит поточної дебіторської заборгованості розпочинають з її інвентаризації. Мета етапу фактичної перевірки – встановлення існування (реальності) залишків дебіторської заборгованості на відповідних субрахунках обліку на підставі первинних та облікових документів. Контролем якості при цьому є

метод зустрічної перевірки, який використовується аудитором для достовірності та повноти перевірки залишків розрахунків з покупцями та замовниками (субрахунок 361 «Розрахунки з покупцями та замовниками»), розрахунків за виданими авансами (субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами»), розрахунків з іншими дебіторами (рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами»).

Третій етап – основний етап внутрішньої аудиторської перевірки – це здійснення аудиторських процедур згідно програми аудиту, яка є контролем якості аудиту поточної дебіторської заборгованості.

Програма внутрішньої аудиторської перевірки визначає характер, час і обсяг запланованих аудиторських процедур, необхідних для виконання загального плану аудиторської перевірки.

Проаналізувавши запропоновані програми аудиту дебіторської заборгованості, слід зазначити, що на сьогодні не має типової програми аудиту, яка б відповідала сучасним вимогам якісного проведення внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості. Відсутній взаємозв'язок між метою, завданням конкретної аудиторської процедури, якісним аспектом перевірки. Для усунення цього недоліку пропонується розпочинати розробку програми аудиту дебіторської заборгованості з встановленням завдання на підтвердження якісного аспекту на кожну аудиторську процедуру.

Таким чином, програма внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості повинна містити: мету аудиторської процедури (якість, яка підтверджується), завдання, аудиторські докази, методи аудиту, термін виконання аудиторської процедури, індекс робочого документу. Бажано обирати тільки ті аудиторські процедури, які мають контрольне значення, взаємопов'язані. Якість програми повинна визначатися перевіркою якісних аспектів тверджень інформації про дебіторську заборгованість в фінансовій звітності.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття в фінансовій звітності, а тому перевірка дотримання цих принципів є основною складовою частиною аудиту поточної дебіторської заборгованості.

Четвертий етап – аналітичні процедури. Перевіривши стан поточної дебіторської заборгованості на якісні аспекти твер-

джені фінансових звітів (існування, права та зобов'язання, наявність, повнота, оцінка вартості, вимірювання, подання та розкриття інформації) внутрішньому аудиторі необхідно провести аналітичні процедури. Це процедури, що передбачають аналіз важливих фінансових показників та тенденцій з подальшим вивченням відхилень та взаємозв'язків, які суперечать іншій відповідній інформації або відхиляються від прогнозованих сум. Для виконання аналітичних процедур можуть використовуватися різні методи, починаючи від простих порівнянь і до комплексного аналізу із застосуванням складних статистичних методів [4].

Міжнародними стандартами аудиту передбачено застосування аналітичних процедур на всіх етапах проведення аудиту, але на завершальному етапі вони більш ефективні. Для внутрішнього аудиту дотримання цих процедур буде доречно, але потребують деяких доповнень, так як дозволить виявити недоліки та вирішити їх на місцевому рівні.

До методики аналітичних процедур рекомендовано включити:

- визначення повної інформаційної бази;
- визначення підходящих методів аналізу;
- проведення аналітичних процедур;
- оцінка результатів;
- розробка подальшої стратегії по запобіганню відхилень.

П'ятий етап – заключний. На підставі достатніх аудиторських доказів внутрішній аудитор проводить аналіз виявлених порушень, результатів аналітичних процедур, доводить до відома управлінський персонал, приймаються рішення по усуненню порушень, згоди чи не згоди з виявленими порушеннями, вживаються методи для запобігання проблемних питань в майбутньому.

Висновки та подальші дослідження. Запропоновані основні складові проведення

внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості, які на відміну від існуючих включають розподіл аудиторської перевірки на етапи, контроль якості аудиторських процедур на рівні підприємства, та виділення аналітичних процедур окремим етапом.

Наведені основи внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості забезпечуються логічною послідовністю та змістом етапів проведення аудиту. Запропоновані етапи аудиту дебіторської заборгованості включають п'ять логічних, взаємопов'язаних складових: планування, фактична перевірка, основний, аналітичні процедури, заключний. Кожний з цих етапів має свою мету та завдання, які виконуються на підприємстві за допомогою певних аудиторських процедур та відповідають якісним аспектам твердження фінансових звітів. Розкритий зміст та призначення загального плану аудиту та програми аудиту на етапі планування, який виділяється окремим етапом, а також необхідність здійснення аналітичних процедур на завершальному етапі. Систематизовані основні показники стану, динаміки, якості поточної дебіторської заборгованості.

Розглянуті основи проведення внутрішнього аудиту поточної дебіторської заборгованості мають практичне значення для аудиторів аудиторських фірм, для служб внутрішнього контролю суб'єктів господарювання. Їх застосування допомагає вибору аудиторських процедур з дотриманням якісних аспектів твердження фінансової звітності, що дозволить скоротити програму внутрішнього аудиту за обсягом, провести якісний аудит в обмежений термін, результати аудиту будуть корисними в першу чергу управлінському персоналу, що дозволить скоригувати роботу персоналу в підрозділах де виявлені недоліки обліку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шендригоренко М.Т. Дацко К.П. Проблеми встановлення внутрішнього аудиту в Україні / М.Т. Шендригоренко, К.П. Дацко // Економіка. – 2009. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Economics/40187.doc.htm.
2. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – Міністерство фінансів України, 12/2003. – № 12. – С. 24-36.
3. Белокоз О. Внутрішній аудит дебіторської та кредиторської заборгованостей торговельних підприємств / О. Белокоз // Економічний аналіз. – 2011. – №9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ecan/2011_9_1/pdf/byelokoz.PDF.
4. Бескоста Г.М. Розробка концептуальних основ забезпечення контролю якості аудиту дебіторської заборгованості / Г.М. Бескоста // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2305>.